

Bir Ekonomiyi Teşvik Etmek İçin Yapılması Gereken En Önemli Şey İstikrarlı Makro Dengeleri Kurmaktır

Prof. Dr. Merih Paya

İstanbul Üniversitesi

İktisat Fakültesi

Toprak İşveren: Ülke ekonomisi ve yeni dönem sanayi stratejisi hakkında görüşlerinizi alabilir miyiz?

Prof. Dr. Merih Paya: İlk önce şunu söyleyeyim, piyasa ekonomisini benimsemiş bir ülkeyiz, bu çerçevede Devlet Planlama Teşkilatımız var, birtakım planlar yapıyor ama, artık bu planlar günümüzde çok bağlayıcı değil. Yani iktisat politikaları günümüzde artık sadece genel çerçeveleri çiziyor, çok kapsamlı sanayi stratejileri uygulamaları mümkün değil. Dünya rekabet ortamını düzenleyen kurumlar da zaten size fazla bir hareket kabiliyeti bırakmıyor. Belirli bir sanayii teşvik edebilmek için verebileceğiniz destekler son derece sınırlı, yok değil, sınırlı. Ama bunların ötesinde, bir ekonomiyi teşvik etmek için yapılması gereken en önemli şey istikrarlı makro dengeleri kurmaktır. Tabii bu bağlamda mikro reformlar tamamen gözardı edilebilir mi? Sanırım, biraz da herkes kendi bildiği konulara ağırlık veriyor. Ben o konuları inkar etmiyorum ama, güçlü bir sanayii için, yapılması gereken temel unsurlardan biri istikrarlı bir ekonomik yapıyı kurmaktır. Bunlar neyi içeriyor?

Öncelikle; enflasyon oranı düşük olmalı. İstikrarlı bir makro ekonomik yapı dediğimizde, ilk aklımıza gelen istikrarlı bir fiyat ortamıdır. Enflasyonun kontrol altına alındığı ülkelerde büyümenin çok daha hızlı sağlanabildiğini görüyoruz. O bakımdan fiyat istikrarını sağlamak zaruret, ancak, burada görelilik olmamak, eskiden enflasyon şu oranda idi, şimdi bu çok iyi demek lazım. Günümüzde enflasyon dediğimiz 1 ile 3 arası bir enflasyon oranıdır. 3'e yaklaşmanız bile artık, bu global ortamda son derece riskli. Ödemeler dengesinde istikrarsızlığa yol açacak unsurlar olmaması lazımdır.

Cari işlemler dengesinde büyük açıklar verilmemeli. Bu ekonomik istikrarı tanımlayan unsurlardan biridir. Cari işlemler dengesinde bizde olduğu gibi büyük açıklar vererseniz, kurlar da bir sorun var demektir. Kur da çok önemli bir fiyat. Ekonomik istikrarın sağlanabilmesi için gerekli şartlardan bir diğeri, cari işlemler dengesinde büyük açıkların olmamasıdır. Bu da kurda büyük sorunlar olmaması anlamıyla eş anlamlı. Başka neler yapılabilir?

Faiz oranları; dünyadaki faiz oranlarının çok üstüne çıkılmamalı. Türkiye'deki faiz oranları, dış dünyaya yakın olmalı, aksi takdirde bu muazzam bir haksız rekabet oluşturuyor. Şimdi bakın kurlarda bir rahatlama olmalı, makul bir düzeye gelmeli. Türkiye'de makro ekonomik reel denge kurundan büyük sapma olduğu çok açık. Bir de faizler dış dünyaya yakın oranlar yakalayabilirse Türk sanayii bundan geniş ölçüde istifade edecek, rahatlayacak. Uluslararası işbirliği çerçevesinde de zaten Türk sanayiinin gideceği yol geniş ölçüde çizilmiş olacak. Bunlar sanayii geliştirmek için yeterli değil. Ancak bir zaruret. İlk önce bunları yapmak lazım, bunları yapmadığımız zaman beklenenler gerçekleşmeyecektir ve son zamanlarda biz bunları yapmadık ve yavaş yavaş konjonktür değişince bunun faturası da karşımıza çıkmaya başladı. Enflasyon yükselmeye başladı, cari açık çok büyüdü. Buna karşılık büyüme gerilemeye başladı. Hiç tahammül edemeyeceğimiz düzeylere indi. Yukarıda

belirttiğim hususlara değinilse tatmin edici bir büyüme ortamı ortaya çıkar. Düşük faizli bir ortam sanayiciyi çok rahatlatır, rekabet edilebilir bir döviz kuru düzeyi sanayici çok rahatlatır ve bütün bunlar sanayici için olumlu bir çerçeve oluşturur.

Aksi takdirde ithalata yönelen aşırı ithalat yapan bir ülke karşımıza çıkıyor. Bakın günümüzde performansı yüksek ülkeleri gözönüne aldığımızda hiç kimsede böyle büyük cari açıklar yok. Bu kadar ithalata ağırlık verilmiş ekonomik yapılarla karşılaşmayız.

Bazı ekonomilerde özellikle vurgulanıyor, başta Çin, Hindistan olmak üzere, sadece onlar değil, başka örnekler de var. Bunlar sadece yeni örnekler. Geçmişte ise bir sürü başarılı örnekler var. Bunlar ihracata ağırlık veren cari açıklarında bir sorun yaşamayan ülkeler. Bu makro ortam, büyüme için gerekli bir çerçeve oluşturuyor. Buna uyarsanız sanayiciyi de rahatlatırsınız, ülkeyi de rahatlatırsınız. Aksi takdirde, dış kaynak buluyorsun, onunla bir süre şartları idare edip, kısa süreli rahatlama sunuyorsun, ancak sonunda büyük fatura ödüyorsun.

Önümüzdeki dönemde Türkiye'nin böyle bir fatura ödemesi çok ciddi bir ihtimal. Zaten eskiden çok iyimser olan çevreler, şimdi yavaş yavaş tedirgin olmaya başladılar, ama şu geldiğimiz noktada da artık dengeleri külfetsiz oluşturmak pek olası değil.

Türk ekonomisi dünyanın ilk 10 ekonomisi içine girmeyi hedefliyor. Bu gerçekçi mi? Bu soru başka bağlamda da soruluyor. Önümüzdeki dönem 5-10 bin dolar gelir düzeyini yakalayabilir mi? Bu gelir düzeyini yakalarsa ilk 10'a girer mi? Bilemiyorum. Öncelikle şunu söyleyeyim, bu önümüzdeki 10 yıl, özellikle önümüzdeki 5 yıl Türkiye için son derece kritik geçecek. Dünya ekonomik konjonktürü değişmeye başladı. Türkiye'de bu dünya ekonomik konjonktürünün külfetlerinden geniş ölçüde etkilenen olacak. Birinci husus bu. Konjonktür değişiyor. İkinci husus aslında Türkiye'nin sürekli sürdürülebilir bir büyümeyi oluşturacak makro dengelere sahip olmadığını belirtelim. Bunun dışında Türkiye de bazı ciddi yapısal sorunlar da var. O bakımdan, Türkiye önümüzdeki dönemde hızlı bir atılım yapacak bünyeye şimdilik sahip değil. Konjonktür politikaları, makro politikalar buna uygun değil, yapısal alanda da önemli zaaflarımız var. İlk 10 ekonomi arasına girmek çok iddialı hedefler. Bu konuda iyimser değilim. Önemli bir rota değişikliği gerekir.

Toprak İşveren: İstihdam sorunu ülkemizin en büyük sorunlarından biri olmaya devam ediyor. Sanayicinin en büyük sorunlardan biri de istihdam üzerindeki yükler. Bu konu ile ilgili yapılan çalışmalar hakkında neler söylemek istersiniz?

Prof. Dr. Merih Paya: Yapılacak olanları 2'ye ayırabilirim. Makro çerçevede yapılması gerekenler ve yapısal alanda yapılması gerekenler şeklinde. Makro alanda yapılması gerekenler; kur ve faiz. Bir kere bunlar zaruret. Ayrıca enflasyon. Enflasyon da Türk sanayiini mağdur eden bir unsur. Doğrudan etkileri ile değil, dolaylı etkileri ile Türk sanayisini son derece mağdur eden bir etki. Hızlı enflasyonist ortamda sanayi rekabet gücü kazanmakta zorlanıyor. Bu içeride yaptığımız pek çok gözlemlerle, dışarıda yapılan pek çok gözlemlerle teyit edilmiştir.

Bunların dışında etkin bir rekabet ortamı yaratacağız. Bu ne demektir? Makul bir vergi düzeni oluşturacağız. Türk sanayisine baktığımızda bir kısmı kayıtdışının muazzam haksız rekabeti ile karşı karşıya. Bu çok ciddi bir yapısal sorun. Başka yapısal reformlara da ihtiyacımız var. Ancak bu durum

başı başına büyük bir haksız rekabet oluşturuyor. Eskiden KOBİ'ler açısından vergi düzeninin çok katı olmamasının faydalarından söz ediliyordu. Türkiye'de uzun süre kayıtdışılık biraz da bilinçli gözardı edildi. Ne derece doğruydı bilemiyoruz. Kayıtdışı uzun dönemde sanayiinin gelişmesi için olumsuz bir zemin oluşturuyor. Türkiye de artık bu olumsuz sorunları daha hızlı hissetmeye başladı. Kayıt içindeki sanayiciler için doğrudan haksız rekabet oluşturuyor, onların durumunu bozuyor.

Küçük işletmeler de kayıtdışı artık bir süreden sonra büyümeyi engelliyor. Hızlı büyüyebilmeniz için bir noktadan sonra mutlaka kayıt içine girmeniz gerekiyor. Yapılması gereken en önemli hususlardan biri bu haksız rekabet ortamını düzenlemek. Ancak şöyle bir sorun var. Bu gibi sorunların üzerine gittiğinizde ilk önce külfet ön plana çıkıyor, nimet daha sonra arkadan geliyor. Türk siyasi hayatına baktığımızda bizim geleneğimizde önce külfet, sonra düze çıkmak tercihi benimsenmiyor. Siyaset; maalesef sadece günümüz için konuşmuyorum, uzun bir perspektif için bunu teyit edebiliriz, kısa vadede rahatlatıcı politikaları ön plana çıkartıyor, uzun vadede bunun sonuçlarını gözardı etmeyi tercih ediyor.

Şimdi uluslar arası rekabet dediğimiz zaman şunu da gözönüne almamız gerekir. Bize rakip gözüken ülkelerde sanayicinin istihdam vergileri, istihdamla ilgili külfetleri daha düşük düzeyde, bu sorun bir kere uluslar arası rekabette Türk sanayicisini zorlayan bir unsur haline dönüşmüş, bu konuda tartışmak gereksizdir. Ama dikkat edin bütün bu sorunlar içiçe geçmiş, siz etkin bir rekabet ortamı kuramazsanız, şu anda istihdam külfetlerini azaltıcı bir uygulamaya giderseniz hemen bunun sonuçlarını bütçede görürsünüz. Bütçedeki sonuçlar hemen enflasyona yansıyor, enflasyon kontrolden çıkarsa artık konuşacak bir şey kalmıyor. O bakımdan sorunlar çok iç içe geçtiğinde artık bunları perakende bağlamda ele almak mümkün değil. Perakende çözüm önerilerinin hiçbir anlamı yok. Bütün sorunu artık etrafı ile birlikte gözönüne almak gerekir. Bunu yaptığınız takdirde ilk defa külfetlerle karşılaşacaksınız. Yani nimetler sonra gelecek.

Bu bakımdan Türkiye'nin sorunları son tahlilde yine siyasi nitelikli. Bu ortamda bunu çok daha fazla görüyoruz. Bakın çok güçlü oy oranı ile iktidara gelmiş bir hükümetin Türkiye'nin ihtiyaçlarına cevap verebilecek , çözümler üretmesi çok güç. Kısa dönemde bunların külfetlerini sırtlayabilecek siyasi bir oluşum var. Bu kadar güçlü bir destekle gelmiş hükümet de bu külfeti yüklenemezse iyimser olmakta zorlanıyoruz. İstihdam sorunu giderek büyüyor.

Uygulanan makro politikalar Türk sanayicisini zorluyor. Nasıl zorluyor? İki şekilde zorluyor. Birincisi globalleşme ortamında uluslar arası ticarete konu olan malları üreten sanayiciler artık bu kur politikası ile rekabet edemez düzeye geliyor, bu kur politikası, uluslar arası ticarete konu olan sektörleri zora sokuyor, başlı başına bir zafiyet oluşturuyor. Dikkat ederseniz yabancı sermayenin de bu alanlara çok fazla ilgi göstermediğini görüyoruz. Şimdi böyle olunca bu alanlarda istihdam yaratılmıyor. Şimdi bu sektör zayıf olunca zaten sizin Hindistan'da gördüğünüz, Çin'de gördüğünüz, Brezilya'da gördüğünüz başka ülkelerde gördüğünüz güçlü büyüme ortamı, burada yaratılmıyor. Yaratılmayınca da yetersiz bir büyüme ile karşı karşıya kalıyorsunuz. Bu da istihdam sorunu şeklinde karşımıza çıkıyor.

İstihdam dediğimiz zaman yapılabilecek işlerin başında yine makro ekonomik istikrar geliyor. Mesela bakın, siz cari işlemler dengesinde açıkları tasfiye etseniz -cari işlemler dengesi bugün 35 milyar doları geçen bir açık veriyor- siz de bunu başarılı örneklerde gördüğünüz gibi, açık veren değil fazla veren bir yapı oluştursanız bir kere bu kadar istihdam üretim potansiyeli ortaya çıkacak. Bu üretim potansiyelinden istihdama doğrudan bir katkı olacak.

Bununla istihdam sorununu çözebilir misiniz? Çözemezsiniz. Neden çözemezsiniz? Geçmişten, yetersiz büyümeden kaynaklanan, muazzam bir istihdam sorunumuz var. Bunu bizim kısa vadede çözeniz mümkün değil. Bunun ötesinde, istihdam sorunu zaten bütün dünyanın sorunu. Bu sorunu bir ülkenin tamamen çözmesi bir noktada, kendi imkanları ile mümkün değil. Çözülebilmesi için global düzeyde düzenlemeler lazım. Mesela çalışma saatlerini düşürmek lazım. Ama bir ülke bunu kendi başına yaptığı zaman uluslar arası rekabet gücünü kaybedecek. Burada bir sorun var, geride kalan nedir? Ülkenin kendi imkanları ile yapabileceği şekilde istihdamı uyarmak. Biraz önce söylemiş olduğum gibi bunun da temel şartı makro ekonomik istikrar ve istihdam üzerindeki külfetleri makul düzeye çekmek.

Sanayicinin, üzerindeki istihdam yüklerinden biri olan sigorta primlerinin aşağı çekilmesi, sanayici açısından olumlu bir gelişme olur ama, bütçe açısından baktığımızda bunun realize edilme imkanının çok güç olduğunu söyleyebilirim..

Biraz evvel de ifade ettim. Bu sorunları perakende olarak ele alırsanız fazla bir yere varamazsınız. Bunu kapsamlı bir vergi reformu ile birlikte mütalaa etmeniz lazım. Şu anda bütçenin böyle bir gelir dağılımına tahammülü kalmamıştır. Ne zaman hükümet bunu kapsamlı bir gelir reformu ile birlikte gündeme getirirse ben o zaman bundan bir şey çıkabileceği konusunda daha ümitli olabilirim.

Ama perakende tedbirlerden fazla ümidim yok, gerçekleşebilirse faydalarından da şüphem var. Sanayiciyi kurtaracağız derken, makro dengeleri daha da bozarsak, son tahlilde bunun faturasını yine sanayici ödeyecek, hepimiz aynı gemideyiz.

Özetlemek gerekirse; makro fiyatlar, faiz, döviz bunlar son derece hayati fiyatlar. Makro ekonomiyi yönlendiren fiyatlar. Bakın bu uyguladığımız politikalar Türkiye'nin ihracat potansiyelini ciddi şekilde zorlamaya başladı. Şimdi ihracatta bir artış görüyoruz ama, dikkat edin, bu artışın belirli sebepleri var.

Nelerdir? Bir kere dolara çevirdiğimiz zaman ihracat artmış gözüküyor, bu bir. İkincisi, son zamanlarda ihraç fiyatlarında önemli artışlar var, dünya genelinde. Bu tabii ki Türkiye'nin ihracatını olumlu yansıtıyor. Bu gibi faktörlerle ihracat biraz şişmiş gibi gözüküyor. Aslında ihracatın performansı çok yüksek değil. Olsaydı zaten cari açık ekonominin gerilemeye başladığı şu dönemlerde çok daha düşük düzeylere inerdi. Bizim ihracat artışımızın, ekonomik performansının dışında birtakım sebepleri var.

Makro fiyatlar, işin ihracat ayağını çıkmaza soktu. Bakın bu fiyatlar genelde uluslar arası rekabete açık olmayan sektörleri başta uyarır. Neyi uyarır? Mesela inşaat sektörünü uyarır. Neden? Çünkü ihracata yönelik sektörler tıkanınca kaynaklar, uluslararası ticarete konu olmayan sektörlerle yönelir. Buralarda ilk başta hızlı gelişmeler yaşanır. Ama dikkat edin bu geçici bir unsurdur. Bu sektörler ilk başta çok hızlı gelişir. Bizim balon dediğimiz sorunlar oluşur. Bir noktada bazı sektörlerin makul düzeyin üzerinde, olağanüstü gelişmeler sergilemesi de iyi değildir. Bu önce herkesi sevindirebilir, mutlu eder, onun için, ilk başta karşı çıkan da olmaz. Ama sonra o balonlar sönmeye başlar. Maazallah patlayabilir de. İşte bakın Türkiye'de yavaş yavaş o sorun ile karşı karşıyayız. Ne oldu? 3.cü çeyrek itibari ile konut sektörüne baktığımızda, konut sektöründe çok ciddi daralmalar oldu.

Ŗimdi konuyu toplamak gerekirse, konu yine geldi döviz kuru, faiz gibi sorunlara bağlandı. Türkiye'deki geliŖmelerin motorlarından biri olan konut sektörü de son tahlilde bu makro politikalar uzantısında önemli sorunlarla karŖı karŖıya kaldı.

Bu bağlamda bir soruya daha iŖaret edeyim. Bakın dikkat edin, Türkiye'de konut sektörü son zamanlarda aŖırı geniŖlerken hükümet de buna kendi açısından katkı sağladı. TOKİ ile birlikte muazzam bir konut yatırımına girdi. Bu gibi faaliyetler dediğim gibi ilk baŖta herkesi mutlu ediyor, hükümet bir taraftan ekonomiyi canlandırmıŖ oluyor, sanayici geniŖleyen bir taleple karŖı karŖıya kalıyor, ama dediğim gibi bu tip faaliyetler balon yaratıyor, bu balonlar sönmeye, patlamaya mahkumdur. Çünkü bizim bildiğimiz iktisatta çok Ŗey tartıŖılır ama bu iktisadi konjonktür dediğimiz olay tartıŖılmaz. İktisadın temel gerçeği, ıkıŖları daima iniŖler izler. Siz de, iktisat politikaları olarak bu ıkıŖları çok zorlarsanız iniŖler de o derece güçlü ver sert olur. O bakımdan Ŗu önümüzdeki dönem itibari ile çok ciddi endiŖeler bekliyoruz.

EndiŖem Ŗu, iŖler bu noktaya geldikten sonra, oluŖan köpükleri, ŖiŖmeleri telafi etmek çok kolay değil. Bu nedenle sorunlara uzun vadede ve planlı bir Ŗekilde zm üretmek gerekiyor.